

MIĘDZYKRAJOWE SEMINARIUM
"ECONOMY AND SOCIETY IN BRONZE AGE
AND EARLY IRON AGE IN SOUTHERN SCANDINAVIA"

Sztokholm – Tranemo (Szwecja), 5 – 7 maja 1993 r.

Osób, które zajmują się w swojej pracy badawczej epoką brązu i wczesną epoką żelaza nie muszę przekonywać, jaką rolę w pradziejach Europy Środkowej odgrywały w tym okresie kontakty ze strefą nordyjską, zwłaszcza z południową Skandynawią. Trwająca od szeregu lat współpraca z kolegami z Danii i Szwecji ułatwia nam orientowanie się na bieżąco w tym, co dzieje się u naszych zamorskich sąsiadów. Owa współpraca sprawia, iż polscy archeolodzy uczestniczą czynnie poprzez udział w sympozjach w pracach nad pradziejami Skandynawii.

W dniach od 5 do 7 maja 1993 r. odbyło się w południowej Szwecji spotkanie, którego celem była ocena realizacji dwóch niezwykle interesujących projektów badawczych finansowanych w latach 1987–1992 przez Swedish Council for Research in the Humanities and Social Sciences. W spotkaniu tym wzięli udział koledzy z Anglii, Danii, Estonii, Polski i Szwecji. Seminarium podzielone było na dwie części. W pierwszej przedstawiono założenia obu projektów badawczych, zaprezentowano bardzo interesujące rezultaty tych badań i zorganizowano objazd stanowisk połączony z roboczą dyskusją. W części drugiej natomiast odbyła się generalna dyskusja poprzedzona dwoma referatami – komentarzami wygłoszonymi przez: Andrew Fleminga z Uniwersytetu w Sheffield (Anglia) i Janusza Ostoja-Zagórskiego (Instytut Archeologii i Etnologii PAN – Oddział w Poznaniu).

Pierwszy z projektów zrealizowany przez Thomasa B. Larssona z Uniwersytetu w Umeå (Szwecja) zainteresuje szczególnie tych wszystkich, którzy zajmują się szeroko rozumianą problematyką „łużycką”.

W południowej Szwecji w prowincji Östergötland, we wsi Vistad, odkryto osiedle obronne datowane na młodsze fazy epoki brązu (900–700 BC) zbliżone typologicznie do osiedli obronnych ludności kultury „łużyckiej”. Osiedle w Vistad otoczone było drewnianą palisadą broniącą dostępu do kwadratowych drewnianych domostw analogicznych do tych, jakie znamy z osiedli ludności kultury „łużyckiej”. Wśród materiałów zabytkowych szczególną uwagę zwraca ceramika reprezentowana przez formy analogiczne do naczyń „łużyckich” do tego stopnia, iż na terenie Skandynawii uważana jest od dawna za import¹. Badania w Vistad potwierdziły także sugestie J. Dąbrowskiego, iż obok zbieżności kształtu i ornamentyki ceramikę znajdowaną na terenie południowej Skandynawii cechują analogiczne parametry technologiczne². Bardzo ważny jest jednak sam fakt odkrycia w tym rejonie osiedla obronnego zbliżonego

¹ B. Stjernquist, *Simiris II. Bronze Age problems in the light of the Simiris Excavation*, Lund 1961, s. 121; H. Thrane, *Pomerania and south Scandinavia during the Late Bronze Age, some provisional remarks*, (w:) *Problemy kultury łużyckiej na Pomorzu*, T. Malinowski red., Słupsk 1989, s. 104–107.

² J. Dąbrowski, *Rozwój stosunków kulturowych na Pomorzu w epoce brązu*, (w:) *Problemy kultury łużyckiej na Pomorzu...*, s. 75 i cytowana tam literatura.

typologicznie do osiedli znanych z terenów Europy Środkowej i datowanych również na młodsze fazy epoki brązu. Odkrycia w Vistad, a także publikacja uzyskanych rezultatów³ rzucają nowe światło na problem przemian osadniczych zachodzących w schyłkowych fazach epoki brązu w całej zachodniej strefie Morza Bałtyckiego.

Projekt drugi był poświęcony badaniom nad systemami pól uprawnych w zachodniej Szwecji datowanymi na wczesne fazy epoki żelaza. Wykonawcami projektu byli: Mats Widgren i Catharina Mascher z Departament of Human Geography Uniwersytetu w Sztokholmie. Badaniami objęto prowincje: Västergötland, Halland i Småland w południowej Szwecji. Badania wykopaliskowe połączone z datowaniami ¹⁴C i analizy palinologiczne wykazały, iż w późnych fazach epoki brązu – około 800 BC – w ramach mikroregionów osadniczych rozpoczął się proces wypalania większych przestrzeni leśnych. Stopniowo też na obszarach południowej Skandynawii pojawiać się zaczęły pola uprawne o szerokości od 7 do 40 m i powierzchni do ponad 50 ha otoczone wałami kamienno-ziemnymi. Wzajemne relacje chronologiczno-przestrzenne owych pól z innymi obiektami archeologicznymi (osady, kurhany), a także wyniki datowań ¹⁴C pozwalają na stwierdzenie, iż zasadniczy czas ich użytkowania przypadał na lata między 500 BC a 200 AD. W niektórych rejonach południowej Skandynawii pola uprawne otoczone wałami kamienno-ziemnymi pojawiły się u schyłku epoki brązu (około 800 BC). Charakterystyczną cechą tych pól było ich usytuowanie na nieznacznie wyniesionych stokach dolin opadających w kierunku ich zabagnionych przeważnie stref. Takie ukształtowanie terenu powodować musiało bez wątpienia erozję gleb. Zapobiegać temu miały owe wały kamienno-ziemne otaczające poszczególne pola uprawne. Liczne analizy palinologiczne przeprowadzone w rejonach występowania pól uprawnych pozwoliły na stwierdzenie, iż od schyłkowych faz epoki brązu poczynając rolnictwo w południowej Skandynawii oparte było na uprawie zbóż systemem rotacyjnym w ramach przygotowywanych uprzednio pól. Etapy intensywnych upraw rozdzielane były dłuższymi okresami ugorowania. Uprawie zbóż na niewielkich arealach towarzyszyła hodowla zwierząt bazująca na obfitości traw i krzewów w ramach ugorujących fragmentów pól. Badania prowadzone w ramach omawianego projektu potwierdziły ponadto w całej rozciągłości dawne sugestie, iż na terenie południowej Skandynawii w stuleciach XVII–XIX rolnictwo bazowało w dalszym ciągu na metodach wypracowanych w starożytności.⁴

W drugiej części seminarium ogłoszono dwa referaty poświęcone z jednej strony ocenie rezultatów uzyskanych w trakcie realizacji obu projektów, z drugiej natomiast stanowiące wprowadzenie do generalnej dyskusji nad strukturą ekonomiczną i społeczną panującą w południowej Skandynawii w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza. Andrew Fleming (Anglia) przedstawił wyniki badań nad polami uprawnymi, które prowadzi od szeregu lat na terenie Wielkiej Brytanii dokonując jednocześnie krytycznej oceny rezultatów uzyskanych przez badaczy szwedzkich. Szczególnie interesujące były jego uwagi na temat metodyczno-teoretycznego aspektu tych badań w odniesieniu do całej strefy północnoeuropejskiej. Zdaniem Fleminga istotnym ich elementem są kwestie organizacji społecznej grup ludzkich użytkujących w różnych okresach chronologicznych pola uprawne otoczone wałami kamienno-ziemnymi⁵.

Niżej podpisany przedstawił natomiast ocenę wyników uzyskanych w trakcie badań na osadzie obronnej w Vistad w świetle doświadczeń środkowoeuropejskich. W moim przekonaniu odkrycia dokonane przez badaczy szwedzkich stawiają w nowym, niezwykle interesującym świetle kwestie kontaktów Europy Środkowej ze strefą nordyjską w schyłkowych fazach epoki

³ T.B. Larsson, *Vistad. Kring en befäst gård i Östergötland och östersjökontakter under yngre bronsålder*, Studia Archaeologica Universitatis Umensis, t. 4, Umeå 1993.

⁴ M. Widgren, *Strip field in an Iron-Age context: a case study from Västergötland, Sweden*, „Landscape History”, t. 12: 1990, s. 5–24; C. Mascher, *Förhistoriska markindelningar och röjnings-röseområden i Västsveriges skogsbygder*, Stockholm 1993.

⁵ A. Fleming, *Landscape archaeology in the British uplands: opportunities and problems* (w:) *Archeologia del Paesaggio*, M. Bernardi red., Firenze 1992, I, s. 67–88.

brązu. Oba referaty wywołały ożywioną dyskusję, po której wysłuchaniu nasunęło mi się kilka istotnych refleksji. Pierwsza dotyczy stopnia znajomości polskich osiągnięć w zakresie studiów nad strukturami ekonomicznymi schyłku starożytności w zachodniej strefie Bałtyku. Bez wątplenia jest on niedostateczny. Winę za ten stan rzeczy ponosimy niestety sami publikując nasze prace bez wyczerpujących i obszernych streszczeń obcojęzycznych. Klasycznym przykładem może tu być rozprawa A. Dymaczewskiego⁶ zawierająca kilka niezwykle trafnych hipotez, które znajdują potwierdzenie w wynikach najnowszych badań archeologów skandynawskich. Autor tej rozprawy zdecydował się na publikację rezultatów swoich badań w materiałach przeznaczonych do użytku wewnętrznego (*Materiały do prahistorii ziem polskich*). Teraz po wielu latach okazuje się jak było to krótkowzroczne.

Refleksja druga dotyczy nowej sytuacji w jakiej znaleźliśmy się obecnie. Mam tu na myśli finansowanie naszych badań w formie „grantów” przyznawanych przez Komitet Badań Naukowych. Uważam, iż warto skorzystać z doświadczeń w tym względzie, jakie mają badacze zachodnioeuropejscy. Tam „granty” przyznawane są na 5 lat, a formą ich realizacji jest obok publikacji uzyskanych rezultatów także zorganizowanie spotkania specjalistów z różnych krajów w celu dokonania oceny całego przedsięwzięcia badawczego.

W sumie seminarium, w którym brałem udział było bardzo pożyteczne, a dla archeologów z Europy środkowej – szczególnie interesujące.

Janusz Ostoja-Zagórski

⁶ A. Dymaczewski, *Zachodnia strefa basenu bałtyckiego w późnej starożytności. Główne momenty rozwoju gospodarczego*, (w:) *Materiały do prahistorii ziem polskich*, W. Hensel red., cz. V, z. 3, Warszawa 1968.